

CZU: 343

PRINCIPIUL FUNDAMENTAL AL LEGALITĂȚII ÎN TIMP ÎN DREPTUL PENAL SUBSTANȚIAL: ASPECTE DE TEHNICĂ LEGISLATIVĂ

*Drăgălin PĂDURE**Universitatea de Stat din Moldova*

În acest articol sunt sintetizate recente viziuni și concluzii referitoare la regulile tehnicii legislative operate în materia revizuirii și adaptării normelor juridico-penale, sunt scoase în evidență viziunile progresive cu privire la principiul legalității penale în timp, accentul fiind pus pe unele puncte discutabile. O condiție pentru corecta înțelegere și aplicare a legii penale o constituie claritatea, accesibilitatea normelor sale.

Astfel, principiul legalității, inserat în alin.(1) art.3 CP RM, urmează a fi revizuit în așa mod, încât să reiasă că nu poate fi aplicată o pedeapsă ori că nu poate fi luată o măsură de siguranță dacă aceasta nu era prevăzută de legea penală la data când fapta a fost săvârșită.

Cuvinte-cheie: lege penală, neretroactivitatea legii penale, claritatea legii penale, legalitatea pedepselor penale, legalitatea incriminării, legalitatea măsurilor de siguranță.

THE FUNDAMENTAL CRIMINAL LAW PRINCIPLE OF LEGALITY IN TIME: ASPECTS OF LEGAL DRAFTING METHODOLOGY

In the realm of this article there have been synthesized the most recent conclusions of the legal drafting methodology rules in the matter of legal norms revision and adaption. The author has selected the most progressive opinions on the Criminal law and has emphasized the most advanced views comprehended by the author as the basic principles in the application of the Criminal law in time. The author has concluded that a favorable condition for a comprehensive treatment and application of the Criminal law is considered to be clearness and accessibility of its norms. Thus the principle of legality incorporated in the paragraph (1) article 3 of the Criminal law of the Republic of Moldova must be revised in such a way so as a punishment can be applied or no security measure can be applied if it was not foreseen before by the criminal law on the date the criminal misdeed has been committed.

Keywords: Criminal law, prohibition of retroactivity of the criminal law, intelligibility of the Criminal law, legality of criminal punishments, legality of incrimination, legality of security measures.

Introducere

Sistemul actual de acte normative este complex și ierarhizat, ceea ce determină revizuirea, modificarea și adaptarea periodică la ultimele necesități juridice. Noile evoluții desfășurate pe fundalul raporturilor sociale generează necesitățile de modificare și reordonare a regulilor existente, precum și reconceptualizarea celor aflate în vigoare sau chiar elaborarea unor acte normative completamente noi.

Determinarea și indicarea momentului oportun când trebuie elaborată o lege nouă se impune a fi o povară irealizabilă și grea. În schimb, există o regulă de bază, conform căreia nevoia de reglementare printr-o lege nouă apare dacă viitoarele dispoziții legale au o legătură unele cu altele, dacă pot fi delimitate eficient de materiile deja reglementate sau dacă sunt de interes public deosebit [1]. Normele deja existente în legea veche pot fi preluate în legea nouă, preventiv fiind verificate dacă ele pot fi păstrate și adaptate sau abrogate.

În acest context, vom trece la unele aspecte de tehnică legislativă aplicabile la elaborarea legilor penale noi, precum și la adaptarea normelor cu caracter penal prin prisma respectării principiului legalității și luând în considerare principiile procesului de legiferare.

Rezultate și discuții

Noțiunea de lege penală este folosită nu doar *in sens comun (restrâns)*, de act normativ emis de organul legislativ urmând o anumită procedură, prevăzută în Constituție și care conține norme de drept penal, dar și *in sens mai larg* – acela de regulă sau normă de drept penal. Astfel, conceptul de lege penală este examinat în doctrina penală în două sensuri:

- *in sens larg*, legea penală se referă la norma de drept penal;
- *in sens restrâns*, conceptul de lege penală desemnează actul normativ emis de Parlament după o procedură specială și care conține norme de drept penal.

Deci, în calitate de lege penală este denumită și o simplă normă juridică care îndeplinește două condiții: 1) are caracter penal și 2) este cuprinsă într-un act normativ cu caracter de lege. Prin *lege penală* se înțelege orice dispoziție cu caracter penal cuprinsă în legi organice care, la data adoptării lor, aveau putere de lege [2, p.103-105]. În știința dreptului penal, expresia *lege penală* este destinată pentru a descrie înțelesul ei obișnuit de act normativ emis de organul suprem al puterii, care conține norme de drept penal.

Legea penală, ca și orice lege, are eficiență juridică, respectiv obligativitate din momentul intrării sale în vigoare. De la această dată curge obligativitatea aplicabilității legii, sub constrângerea sancțiunilor specifice. Legea penală este un act normativ. În teoria generală a dreptului s-a precizat că **actul normativ**:

- reprezintă un act juridic emis de către o autoritate publică investită cu competențe normative, după o anumită procedură și care cuprinde norme juridice general-obligatorii, a căror aplicare poate fi adusă la îndeplinire și prin forța coercitivă a statului;

- previne nesiguranța dreptului, incertitudinile rezultate din schimbările rapide ce au loc în societatea modernă [2, p.105-109]. Actele normative sunt adoptate pentru a acționa asupra relațiilor sociale, pentru a direcționa comportamentul subiecților de drept în sensul respectării normelor editate;

- conferă certitudine în raport cu alte izvoare de drept, forma scrisă a acestuia și mijloacele specifice de publicitate a conținutului actului fiind garanții în acest sens;

- funcționează impersonal și difuz, acționând continuu de la intrarea în vigoare până la scoaterea sa din vigoare, acțiunea normei fiind, de principiu, universală, nimeni neputând să se sustragă sau să fie sustras de la aplicarea acesteia [2, p.106-112]. Având aplicabilitate numai în acest interval de timp, legea penală nu retroactivează, dar nici nu ultraactivează. O normă nouă exclude aplicarea în continuare a normei vechi, dar nici nu operează asupra trecutului. Modificările determinate de cerințele sociale implică succesiunea normelor edictate la date diferite;

- se adresează tuturor cetățenilor, care au obligația să-și conformeze conduita la cerințele acestor norme, precum și se adresează organelor chemate să aplice legea penală, atunci când ea este încălcată, prin săvârșirea faptelor care constituie infracțiuni;

- produce efecte într-o anumită perioadă de timp, denumită „*durata aplicării*” actului normativ, care se întinde de la momentul intrării în vigoare și până la momentul ieșirii lui din vigoare sau al încetării efectelor juridice;

- acționează numai în prezent și în viitor (cât este în vigoare).

Norma juridică este o măsură generală care se aplică în toate cazurile ce se vor ivi sub imperiul ei, pe timp nedeterminat sau în intervalul de timp prevăzut în cuprinsul ei, într-un anumit spațiu (teritoriu) și unor subiecte care participă la circuitul juridic în acest spațiu. Prin urmare, coordonatele fundamentale ale acțiunii normelor de drept sunt: timpul, spațiul și persoana.

Principiul fundamental al acțiunii normelor juridice în timp este *principiul neretroactivității*. Orice normă juridică are limite temporale, un început și un sfârșit. În privința acțiunii în timp sunt trei momente care prezintă relevanță: intrarea în vigoare, acțiunea sau perioada de aplicare, ieșirea din vigoare sau încetarea efectelor. Sub aspectul referitor la limitele acțiunii normei în timp, pentru a se respecta cerințele legalității, actele normative adoptate trebuie să ființeze în termenele stabilite și astfel să nu se aplice norme ce nu mai corespund realității, care au căzut în „*dizgrația legiuitorului*”.

Legea acționează din momentul intrării în vigoare și până la ieșirea din vigoare. Funcționează deci, în această materie, *o prezumție absolută a cunoașterii legii*, prezumție ce nu poate fi răsturnată prin dovada contrarie, tocmai datorită obligativității normei. Altfel norma ar fi ignorată, fiind considerată îndoielnică, facultativă etc. Din momentul intrării sale în vigoare, actul normativ guvernează deplin relațiile sociale, nimeni neputând să se sustragă aplicării sale pe motiv că nu cunoaște legea, fiind aplicabil principiul *nemo censetur ignorare legem*, existând deci o prezumție absolută de cunoaștere a legii. Este *activ*, în sensul că este obligatoriu și se aplică pentru viitor, neavând caracter retroactiv. În ceea ce privește evenimentele legislative, acestea, ca regulă, pot interveni după intrarea în vigoare a actului normativ. Un raport juridic se formează, pe baza normei juridice în vigoare, în momentul creării lui (*tempus regit actum*). De aceea, este necesar să se cunoască, întotdeauna, ce normă juridică se aplică raportului juridic dat.

Dispozițiile penale trebuie întâi să fie cunoscute de către toți cetățenii, pentru ca apoi să fie respectate. Însă, în perioada cât este în vigoare nimeni nu se poate sustrage de la respectarea legii penale invocând necunoașterea ei. Pentru ca aceasta să nu fie o simplă ficțiune, trebuie asigurate condițiile cunoașterii normei

de drept [3, p.183-185]. În perioada cât este în vigoare, legea penală are caracter obligatoriu și trebuie să fie respectată de oricine; de aceea, se impune a fi cunoscută de către toți cetățenii.

În dreptul penal european contemporan principiul *Nulla poena sine lege* este compus din patru principii:

1. *Nulla poena sine praevia lege poenali* – nu există pedeapsă pentru fapta care nu a fost prevăzută de legea penală la momentul comiterii acesteia;

2. *Nulla poena sine lege scripta* – nu există pedeapsă fără o lege scrisă, ceea ce înseamnă că legile penale urmează a fi date publicității și accesibile tuturor, de regulă sub formă de Coduri. Această cerință exclude din dreptul penal aplicarea cutumei.

3. *Nulla poena sine lege certa* – nu există pedeapsă fără o lege certă și clară. Faptele prevăzute de legea penală trebuie să fie determinate cu o maximă claritate și certitudine. De fapt, această regulă constituie principiul certitudinii de drept și, împreună cu principiul anterior, formează la persoană posibilitatea de a prevedea caracterul legal sau ilegal al faptelor sale. Este un principiu unanim recunoscut în legislația europeană.

4. *Nulla poena sine lege stricta* – nu există pedeapsă fără o lege concretă. Acest principiu interzice aplicarea legilor penale prin analogie.

Potrivit etapei actuale de evoluție a științei dreptului penal, se apreciază că din afirmarea expresă a principiului *legalității incriminării* trebuie să fie deduse patru caractere ale normei juridico-penale, astfel încât principiul să funcționeze efectiv, și nu doar într-o manieră formal-declarativă:

– două dintre aceste caractere ale legii penale guvernate de principiul fundamental al legalității incriminării se impun spre respectare în activitatea de legiferare – componentele *lex scripta* și *lex certa*;

– altele două privesc nemijlocit activitatea practică de aplicare a legii penale de către organele judiciare – componentele *lex praevia* și *lex stricta*.

Nicio faptă nu poate fi considerată infracțiune, și ca atare nu poate fi sancționată, fără existența unei dispoziții legale anterioare prin care fapta să fie incriminată și pedepsită. Numai faptele prevăzute de lege ca fiind infracțiuni nu sunt permise și atrag răspunderea penală; dacă, în momentul săvârșirii, nu exista o dispoziție prohibitivă legală, fapta nu întrunește condiția vinovăției și nu poate fi sancționată din punct de vedere penal.

În caz contrar, aplicarea legii penale care nu era în vigoare la data săvârșirii infracțiunii, care nu a fost cunoscută de cetățeni, și pedepsirea lor după o astfel de lege ar însemna că oamenii sunt înșelați; ei ar privi aplicarea legilor care nu erau în vigoare cu sentimentul nevinovăției, iar o pedeapsă aplicată în asemenea condiții nu și-ar mai atinge scopul ei reeducativ. Un alt considerent pentru care legea penală în vigoare se aplică numai faptelor săvârșite sub imperiul ei este acela că exprimă cel mai bine și asigură în mod corespunzător nevoile de apărare a societății împotriva infracționalității.

În conținutul principiului legalității incriminării se reflectă *anterioritatea legii incriminatoare (nullum crimen sine lege praevia)* în raport cu fapta săvârșită, iar în conținutul principiului legalității sancțiunilor de drept penal s-a instituit anterioritatea sancțiunilor de drept penal în raport cu fapta săvârșită (*nulla poena sine lege praevia*) [4, p.16-23]. Nicio faptă nu poate fi considerată infracțiune, dacă nu este prevăzută ca atare (*preconstituire*). Nicio sancțiune penală (pedeapsă sau măsură de siguranță) nu poate fi aplicată dacă nu este statornicită de lege. Aceasta înseamnă, pe de o parte, că pedeapsa, în sine, trebuie să figureze printre pedepsele stabilite de lege, iar, pe de altă parte, că se impune, pentru fiecare fapt penal, să fie fixată pedeapsa respectivă (*determinare*). Rezultă explicit că o faptă poate constitui infracțiune numai dacă este prevăzută în legea penală (*nullum crimen sine lege scripta*).

Primul caz se circumscrie ideii de *neretroactivitate a legii*; cel de-al doilea – conceptului de *non-ultraactivitate a legii*. Stipulând activitatea legii penale, limitele în cadrul cărora aceasta se aplică – *perioada în care este în vigoare*, legiuitorul indică implicit (*per a contrario*) perioadele – și, astfel determinate, faptele – asupra cărora, ca regulă, o lege penală nu-și poate extinde aplicarea. Astfel, *dispozițiile unei legi penale nu vor avea aplicare cu privire la situațiile născute în perioade anterioare datei de la care a început aceasta să activeze, precum nici cu privire la situațiile care se vor naște în perioade posterioare datei la care a încetat respectiva activitate.* În acest context, împărtășim ideea autorilor I.Pascu, V.Dobrinoiu, M.-A. Hotca, potrivit căreia nicio pedeapsă nu poate fi stabilită și aplicată în afara limitelor generale ale acesteia: *pedepsele nu trebuie să fie disproporționate față de infracțiune* [4, p.16-23].

Eficiența legii penale acoperă, așadar, *intervalul de timp dintre intrarea în vigoare și ieșirea din vigoare a legii penale.*

În literatura de specialitate s-a pus problema privind *criteriile de determinare a infracțiunilor săvârșite sub legea în vigoare.* Prin săvârșirea unei infracțiuni sau comiterea unei infracțiuni se înțelege comiterea

oricăreia dintre faptele pe care legea le pedepsește ca infracțiune consumată sau ca tentativă, precum și participarea la comiterea acestora ca autor, instigator, organizator sau complice [3, p.183-185].

Deși legea acționează, în principiu, pentru prezent și viitor, există situații limitative când ea are caracter retroactiv, atunci când este vorba de: adoptarea unei legi penale mai blânde, mai favorabile; în situația adopției legii interpretative; dacă în lege este expres prevăzut că aceasta se aplică și unor fapte săvârșite anterior (*retroactivitatea expresă*) [3, p.183-185]. Așadar, realizarea dispozițiilor legii penale are loc fie printr-o *atitudine de conformare*, de bunăvoie, de către cei îndatorați să o respecte, fie prin *exercitarea constrângerii și a sancțiunilor penale* de către organele de stat obligate să aplice legea față de cei care intră în conflict cu legea penală, prin săvârșirea de infracțiuni.

În acest perimetru de doctrină vom menționa că, conform prevederilor alin.(2) art.11 al Declarației Universale a Drepturilor Omului, *nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care nu constituiau, în momentul când au fost comise, un act cu caracter penal conform dreptului internațional sau național*. De asemenea, *nu se va aplica nicio pedeapsă mai grea decât aceea care era aplicabilă în momentul când a fost săvârșit actul cu caracter penal* [5].

Soluționarea chestiunilor de criminalizare și dezincriminare a faptelor penale constituie competența exclusiv internă a statului și doar dreptul național decide care faptă va fi recunoscută ca una penală și care – nu. În conformitate cu acest principiu, *nu se poate aplica o pedeapsă mai aspră decât ceea care a fost în vigoare la momentul săvârșirii infracțiunii*. Acest principiu semnifică că statele urmează să respecte principiul *ratione personae*: cu alte cuvinte, să renunțe la aplicarea retroactivă a legilor care înăspresc pedeapsa penală. Și, viceversa, în cazul operării unor modificări, până la emiterea hotărârii definitive, se va aplica legea cea mai favorabilă pentru persoană.

Reieșind din prevederile alin.(1) art.332 CPP RM coroborate cu cele de la pct.2) alin.(1) art.275 CPP RM, *procesul penal se încetează în cazul în care fapta nu este prevăzută de legea penală ca infracțiune*. Acest temei reiese din principiul legalității incriminării, prevăzut de art.3 CP RM, exprimat prin adagiul latin *Nullum crimen sine lege* (*nu există infracțiune fără lege*). Astfel, nicio persoană nu poate fi trasă la răspundere penală pentru o faptă care, la momentul săvârșirii ei, nu era prevăzută de lege ca infracțiune. La acest temei se referă și situația dezincriminării faptei. Astfel, dacă la momentul săvârșirii faptei aceasta era prevăzută de legea penală ca infracțiune, dar mai apoi au intervenit modificări în legea penală care înlătură caracterul infracțional al faptei săvârșite prin metoda dezincriminării, în acest caz procesul penal se va înceta, iar situația decriminalizării va opera în cazul dat prin efectul retroactiv al legii penale, prevăzut de art.10 CP RM [6].

În formulări uneori ușor nuanțate, **principiul legalității penale** este consacrat ca principiu „*regens*” în toate codurile penale moderne.

În conformitate cu alin.(2) art.1 CP RM, *Codul penal este actul legislativ care cuprinde norme de drept ce stabilesc principiile și dispozițiile generale și speciale ale dreptului penal, determină faptele ce constituie infracțiuni și prevede pedepsele ce se aplică infractorilor*.

Legea penală apără, împotriva infracțiunilor, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept (alin.(1) art.2 CP RM).

Textul are caracterul unei declarații de principiu și nu corespunde unei necesități concrete de aplicare a legii penale [4, p.16-23]. Astfel, observăm că enumerarea în textul legii penale a valorilor sociale pe care le apără legea penală are un caracter pur exemplificativ, valorile sociale neenumerate fiind cuprinse într-o expresie globală „*întreaga ordine de drept*”, ceea ce înseamnă că, pentru stabilirea sferei acestora, ar fi trebuit să se facă apel la toate normele de incriminare care au sediul în Codul penal, Partea specială.

Legea penală prevede faptele care constituie infracțiuni. Prin urmare, nimeni nu poate fi declarat vinovat de săvârșirea unei infracțiuni nici supus unei pedepse penale, decât în baza unei hotărâri a instanței de judecată și în strictă conformitate cu legea penală (alin.(1) art.3 CP RM).

După cum observăm din textul legii, două aspecte sunt reglementate distinct, devenind două principii de sine stătătoare:

- *principiul legalității incriminării* (consacrat în sintagma „*declarat vinovat de săvârșirea unei infracțiuni*” – alin.(1) art.3 CP RM) și
- *principiul legalității sancțiunilor de drept penal* (consacrat în sintagma „*supus unei pedepse penale*” – alin.(1) art.3 CP RM).

La moment, în legea penală a Republicii Moldova principiul legalității incriminării și principiul legalității sancțiunilor de drept penal sunt prevăzute într-un singur alineat – alin.(1) art.3 CP RM.

În mod aparent s-ar impune concluzia că este un aspect indiscutabil, deși în doctrină el a provocat mai multe opinii. Astfel, G.Antoniu consideră discutabilă soluția de reglementare în texte distincte a *principiului legalității incriminării* și a *principiului legalității sancțiunilor de drept penal* pe motivul că ar separa nejustificat elementele structurii normei penale, care cuprinde atât dispoziția (cea ce legea pretinde sau interzice), cât și sancțiunea [7, p.7-8]. În opinia autorului A.George, sancțiunile penale n-ar putea să fie desprinse de descrierea faptei incriminate (decât, eventual, din motive didactice), deoarece Codul penal nu este un manual, ci un act normativ a cărui formulare trebuie să se supună anumitor reguli deduse din structura normei la care se referă [Ibidem]. Reglementarea principiului legalității incriminării și pedepsei în texte separate se abate de la cerința unității structurii normei penale de incriminare. De altfel, legiuitorul nu este nici consecvent, deoarece definește legalitatea incriminării făcând trimitere tot la pedeapsă, deși, definind numai legalitatea incriminării, ar fi trebuit să se refere doar la faptele descrise în norma de incriminare [Ibidem].

Totodată, ne solidarizăm cu autorii I.Pascu, V.Dobrinou și M.-A.Hotca și considerăm că reglementarea în texte diferite a *principiului legalității incriminării* și a *principiului legalității sancțiunilor de drept penal* nu ar duce la separarea elementelor de structură ale normei de incriminare a faptei și, totodată, ar fi în concordanță cu prevederile de la lit.n) alin.(3) art.72 din Constituția Republicii Moldova, potrivit cărora „*prin lege organică se reglementează infracțiunile, pedepsele și regimul executării acestora*” [4, p.16-23]. Sub aspect etimologic, noțiunea de *constituție* derivă de la verbul latin *constituo*, care înseamnă a așeza cu temei. În statul modern, noțiunea de constituție trebuie privită, sub aspect formal și material, ca un ansamblu de reglementări referitoare la instituirea și exercitarea puterii în stat, raportul dintre puterile statului, precum și drepturile și libertățile fundamentale, denumit Lege Fundamentală sau chiar Constituție [8].

Subliniem că însăși Constituția Republicii Moldova face referire la infracțiuni în sensul de fapte descrise de legea penală și la pedepsele aplicabile în cazul săvârșirii acestora. O faptă, oricât de gravă ar fi, nu poate constitui infracțiune dacă nu este prevăzută ca atare în legea penală (*nullum crimen sine lege*).

Într-o altă ordine de idei, în conformitate cu prevederile art.8 CP RM, *caracterul infracțional al faptei și pedeapsa pentru aceasta se stabilesc de legea penală în vigoare la momentul săvârșirii faptei*. Nu putem fi de accord cu formula legislativă aprobată, deoarece noțiunea de pedeapsă este mai restrânsă decât sancțiunea și, în opinia noastră, legiuitorul într-un mod neclar și nejustificat omite o altă categorie de sancțiune penală, cum ar fi *măsurile de siguranță* (art.98-106¹ CP RM). Nu putem abandona ideea conform căreia legea penală prevede pedepsele aplicabile persoanelor care au săvârșit infracțiuni, precum și *măsurile de siguranță* ce pot fi luate față de persoanele care au comis fapte prevăzute de legea penală. Scopul măsurilor de siguranță, potrivit art.98 CP RM, este înlăturarea unui pericol și preîntâmpinarea săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală.

În opinia autorului V.-S. Curpan, într-o exprimare mai exactă, principiul legalității incriminării, a răspunderii penale și a sancțiunilor de drept penal ar putea fi formulat astfel: „*Nimeni nu poate fi supus răspunderii penale decât în condițiile legii și numai pentru faptele prevăzute ca infracțiuni atât la data săvârșirii, cât și a judecării lor. Nimeni nu poate fi supus pedepsei ori unor măsuri de siguranță, educative sau de ocrotire decât în temeiurile, cazurile și condițiile prevăzute de lege*” [9, p.9-11].

Astfel, principiul legalității inserat în alin.(1) art.3 CP RM urmează a fi revizuit în așa mod, încât să reiasă că nu se poate aplica o pedeapsă ori nu se poate lua o măsură de siguranță dacă aceasta nu era prevăzută de legea penală la data când fapta a fost săvârșită.

La formularea regulilor imperative și a interdicțiilor, în cazul nerespectării cărora se aplică o pedeapsă, trebuie să se țină cont de faptul că acestea *trebuie să fie în legătură cu o faptă incriminată de lege*. Domeniul de aplicare și consecințele faptei descrise de legea penală trebuie să reiasă din textul legii.

O condiție pentru corecta înțelegere și aplicare a legii penale o constituie claritatea, accesibilitatea normelor sale. Este necesar ca legea să fie ușor de înțeles și pentru faptul că cetățenii au obligația să cunoască legea, dar nu să o studieze ca specialiști în materie; așadar, legea penală trebuie să arate întotdeauna cu precizie care sunt acțiunile sau inacțiunile interzise pentru a nu lăsa nicio îndoială asupra a ceea ce este permis și a ceea ce este interzis. În acest context, legiuitorul urmează să manifeste competențe specifice în lingvistică. Lingvistica este știința care emite judecățile despre comprehensibilitatea textelor, despre simplitate, concizie și pregnanță, despre structurare și ordine. Aceste caracteristici sunt valabile și în ceea ce privește limbajul folosit pentru textele de lege.

În scopul obținerii unor formulări clare sau pentru a le îmbunătăți sub aspect lingvistic, trebuie să se țină cont de trei niveluri: *alegerea cuvintelor, sintaxa, structura textului*. Exactitatea și claritatea textului au un rol deosebit de important în cazul textelor de lege. Iar exprimarea exactă și clară înseamnă că trebuie să se lucreze mult asupra textului, ceea ce necesită timp și efort. Este vorba despre cuvintele potrivite, frazele potrivite, echilibrul dintre precizie și comprehensibilitate.

Textele de lege trebuie să fie *corecte sub aspect lingvistic și pe cât posibil pe înțelesul tuturor*. Cu alte cuvinte, cine elaborează acte normative trebuie să caute formulări cât mai precise din punct de vedere lingvistic, în concordanță cu circumstanțele care trebuie reglementate și respectând scopul normei. Astfel, părțile interesate, citind legea, trebuie să poată recunoaște singure cadrul legal, fără consiliere juridică, și să-și adapteze comportamentul în mod corespunzător. Iar instanțele trebuie să poată hotărî în baza legii respective. Numai un limbaj clar al legii asigură claritatea normei [1].

Când spunem că legea trebuie să fie pe înțelesul tuturor, avem în vedere destinatarul acesteia, pentru care legea stabilește obligații sau drepturi. Numai atunci când legile sunt destinate unui *cerc nelimitat de adresanți*, adică realmente „*tutoror*”, este necesar ca textul să poată fi înțeles de o persoană cu o capacitate intelectuală medie.

Dacă legile sunt destinate unui *cerc limitat de adresanți*, prin „*tutoror*” se vor înțelege în special persoanele dintr-un anumit domeniu juridic. În acest caz, legiuitorul poate porni de la premisa că adresanții au cunoștințele de specialitate necesare. Iar cei nevizitați ar trebui să-și poată forma măcar o imagine de ansamblu despre scopul urmărit de lege și mijloacele cu care îl urmărește.

Limbajul folosit în textele de lege este parte a limbajului de specialitate juridică. Specific pentru orice limbaj de specialitate este modul de exprimare formalizat și uniformizat. Limbajul de specialitate este expresia gândirii de specialitate și, deci, limbajul specialiștilor pentru specialiști. În relația cu nespecialiștii, limbajul normelor își pierde legătura nemijlocită cu gândirea juridică de specialitate și relația cu sistematica de specialitate. Noțiunile și enunțurile nu sunt, în mod direct, accesibile pentru persoanele nevizitate.

Propozițiile mai scurte sunt mai ușor de înțeles decât cele lungi. În medie, la oameni predomină memoria de scurtă durată, iar aceasta nu permite decât reținerea a cel mult șapte obiecte sau 22 de cuvinte. Dacă propozițiile sunt mai lungi, trebuie să fie deosebit de clare [1]. Este important să existe precizie lingvistică, de exemplu la *Dispozițiile tranzitorii*, precum și la *Dispozițiile finale* referitoare la intrarea în vigoare și abrogarea unor prevederi. Data de referință trebuie, de obicei, să marcheze momentul în care intervine altceva, de exemplu, trecerea de la vechea la noua lege, ceea ce înseamnă începutul sau sfârșitul unui interval de timp sau al unui termen. Formularea datei de referință trebuie exprimată fără echivoc, încât să reiasă dacă ziua menționată este avută în vedere la calculul termenului.

Pentru o cât mai multă claritate, ar trebui ca și în aceste cazuri atunci când se stabilesc datele să fie alese **formulări precise**. Termenul este intervalul de timp delimitat, deci determinat sau determinabil. De regulă, termenele se calculează în zile întregi.

Modificările elaborate și propuse în textul legii penale trebuie să genereze reglementări durabile (*durabilitate juridică*). Pentru a evita efectuarea de modificări expuse la rândul lor la alte modificări, pot fi valorificate diferite posibilități de tehnică legislativă în materia legii penale.

În calitate de piloni principali ai durabilității juridico-normative se va ține seama de asigurarea unei revizuirii legislative continue – pe de o parte, precum și de eliminarea necesității legilor distincte de revizuire legislativă – pe de altă parte.

În scopuri de a *asigura durabilitatea și continuitatea modificărilor* ce se cer în corpul unei legi penale, este necesar să se examineze, cu ocazia unei propuneri de modificare, dacă normele legii care va face obiectul modificării nu au devenit redundante sau lipsite de obiect; dacă nu necesită o actualizare sau dacă nu există posibilitatea de eliminare a reminiscenței de reglementare din legile anterioare de modificare [1].

Tehnica de modificare individuală (parțială) prezintă *dezavantaje*, permițând doar persoanelor care aplică frecvent legea nouă să-și creeze rapid o imagine de ansamblu asupra volumului adaptărilor și modificărilor. În schimb, legile de modificare individuală și parțială nu permit identificarea corespunzătoare a semnificației conținutului modificărilor. Dispozițiile de modificare se referă, de regulă, numai la termeni, expresii sau teze individuale. Acestea nu sunt structurate în funcție de importanța lor, ci de succesiunea paragrafelor legii noi. Cel mai mare dezavantaj rezidă în faptul că modificările pot fi interpretate corect numai în comparație cu textul anterior al legii noi [1].

În cazul modificărilor extinse, este necesară adoptarea unei legi noi, cu abrogarea dispozițiilor aplicabile până la momentul respectiv. Din punctul de vedere al tehnicii legislative, este disponibilă în acest scop *legea de înlocuire*. Înlocuirea fiind o alternativă la modificarea individuală, reprezintă o posibilitate de a efectua modificările. Prin legea de înlocuire este adoptată o lege nouă care înlocuiește una sau mai multe legi în vigoare. Spre deosebire de revizuirea legislativă, volumul extins al modificărilor nu este transpus în practică prin transformarea unor pasaje individuale de text, ci prin *adoptarea unui conținut complet nou* al viitoarei legi noi. De regulă, legea de înlocuire are aceeași denumire ca legea înlocuită.

Caracteristica și componenta necesară a fiecărei legi de înlocuire este reprezentată de ***dispoziția cu privire la abrogarea reglementărilor juridice aplicabile până la momentul respectiv***.

De reținut că legea nouă care urmează a fi înlocuită trebuie abrogată *expres*; în situația în care legea de înlocuire ia locul mai multor legi noi, este necesară menționarea tuturor acestor legi. Norma de abrogare este asociată cu *dispoziția privind intrarea în vigoare*. Legea care urmează a fi înlocuită este menționată prin trimitere completă, adică cu denumirea pentru trimiteri, eventual cu data adoptării sau publicării, locul publicării și cu mențiunea de modificare.

Dacă o lege a fost modificată după publicarea textului complet, oficial, se va face mențiune despre aceasta în cadrul unei „*trimiteri complete*”. Pentru trimiteri este suficient ca textul de referință să fie publicat, așa încât fiecare să ia cunoștință de conținutul lui. O astfel de trimitere este, de natura ei, o trimitere rigidă, deoarece textul de referință nu se mai poate modifica. Este posibilă și trimiterea la o normă care *încă nu a intrat în vigoare*, dar cu condiția ca norma de referință să fi fost deja publicată, așa încât oricine să aibă posibilitatea de a lua cunoștință de conținutul acesteia. Este interzisă trimiterea la dispoziții legale încă nepublicate [1].

Toate modificările publicate, inclusiv cu privire la eventualele anexe, trebuie să asigure *trasabilitatea*, momentul intrării în vigoare fiind mai puțin relevant. Vor fi indicate numai modificările prin care legiuitorul a schimbat textul legii.

Concluzii

Conceptul de lege penală este examinat în doctrina penală în două sensuri: *în sens larg* – legea penală se referă la norma de drept penal și *în sens restrâns* – legea penală desemnează actul normativ emis de Parlament care conține norme de drept penal.

Orice normă juridică are limite temporale, un început și un sfârșit. Sub aspectul referitor la limitele acțiunii normei în timp, pentru a se respecta cerințele legalității, actele normative adoptate trebuie să ființeze în termenele stabilite și astfel să nu se aplice norme ce nu mai corespund realității.

Legea acționează din momentul intrării în vigoare și până la ieșirea din vigoare. Funcționează, deci, în această materie *o prezumție absolută a cunoașterii legii*, prezumție ce nu poate fi răsturnată prin dovada contrarie, tocmai datorită obligativității normei.

După cum se observă din textul legii, două aspecte sunt reglementate distinct, devenind două principii de sine stătătoare: *principiul legalității incriminării* (consacrat în sintagma „*declarat vinovat de săvârșirea unei infracțiuni*” – alin.(1) art.3 CP RM) și *principiul legalității sancțiunilor de drept penal* (consacrat în sintagma „*supus unei pedepse penale*” – alin.(1) art.3 CP RM). Considerăm că reglementarea în texte diferite a *principiului legalității incriminării* și a *principiului legalității sancțiunilor de drept penal* nu ar duce la separarea elementelor de structură ale normei de incriminare a faptei și, totodată, ar fi în concordanță cu prevederile de la lit.n) alin.(3) art.72 din Constituția Republicii Moldova, potrivit cărora „*prin lege organică se reglementează infracțiunile, pedepsele și regimul executării acestora*”.

În conformitate cu prevederile art.8 CP RM, *caracterul infracțional al faptei și pedeapsa pentru aceasta se stabilesc de legea penală în vigoare la momentul săvârșirii faptei*. Nu putem fi de acord cu formula legislativă aprobată, deoarece noțiunea de pedeapsă este mai restrânsă decât sancțiunea și, în opinia noastră, legiuitorul într-un mod neclar și nejustificat omite o altă categorie de sancțiuni penale, cum ar fi *măsurile de siguranță* (art.98-106¹ CP RM). Astfel, principiul legalității inserat în alin.(1) art.3 CP RM urmează a fi revizuit în așa mod, încât să reiasă că nu se poate aplica o pedeapsă ori nu se poate lua o măsură de siguranță dacă aceasta nu era prevăzută de legea penală la data când fapta a fost săvârșită.

Principiul *Nulla poena sine lege* cunoaște patru caractere:

1. *Nulla poena sine praevia lege poenali* – nu există pedeapsă pentru faptă care nu a fost prevăzută de legea penală la momentul comiterii acesteia;

2. *Nulla poena sine lege scripta* – nu există pedeapsă fără o lege scrisă, ceea ce înseamnă că legile penale urmează a fi date publicității și accesibile tuturor, de regulă sub formă de Coduri. Această cerință exclude din dreptul penal aplicarea cutumei.

3. *Nulla poena sine lege certa* – nu există pedeapsă fără o lege certă și clară. Faptele prevăzute de legea penală trebuie să fie determinate cu o maximă claritate și certitudine. De fapt, această regulă constituie principiul certitudinii de drept și, împreună cu principiul anterior, formează la persoană posibilitatea de a prevedea caracterul legal sau ilegal al faptelor sale. Este un principiu unanim recunoscut în legislația europeană.

4. *Nulla poena sine lege stricta* – nu există pedeapsă fără o lege concretă. Acest principiu interzice aplicarea legile penale prin analogie.

O condiție pentru corecta înțelegere și aplicare a legii penale o constituie claritatea, accesibilitatea normelor sale. Numai un limbaj clar al legii asigură claritatea normei. Propozițiile mai scurte sunt mai ușor de înțeles decât cele lungi. În medie, la oameni predomină memoria de scurtă durată, iar aceasta nu permite decât reținerea a cel mult șapte obiecte sau 22 de cuvinte.

Exactitatea și claritatea textului au un rol deosebit de important în cazul textelor de lege. Iar exprimarea exactă și clară înseamnă că trebuie să se lucreze mult asupra textului, ceea ce necesită timp și efort. Este vorba despre cuvintele potrivite, frazele potrivite, echilibrul dintre precizie și comprehensibilitate.

Modificările elaborate și propuse în textul legii penale trebuie să genereze reglementări durabile (*durabilitate juridică*). În calitate de piloni principali ai durabilității juridico-normative se va ține seama de asigurarea unei revizuirii legislative continue – pe de o parte, precum și de eliminarea necesității legilor distincte de revizuire legislativă – pe de altă parte.

În scop de *asigurare a durabilității și continuității modificărilor* ce se cer în corpul unei legi penale, este necesar să se examineze, cu ocazia unei propuneri de modificare, dacă normele legii care va face obiectul modificării nu au devenit redundante sau lipsite de obiect; dacă nu necesită o actualizare sau dacă nu există posibilitatea de eliminare a reminiscenței de reglementare din legile anterioare de modificare.

Referințe:

- Manual de tehnică legislativă.
http://www.bmjv.de/SharedDocs/Downloads/DE/Themen/RechtsdurchsetzungUndBuerokratieabbau/HandbuchDerRechtsfoermlichkeit_rum.pdf?__blob=publicationFile&v=3 [Accesat: 10.04.2018]
- POPESCU, R.-D., GHEORGHE, A. Producerea efectelor juridice ale actelor normative. În: *Revista Transilvană de Științe Administrative*, 2012, nr.2(31), p.103-139.
- FLĂMÂNZEANU, I. Acțiunea normei juridice în timp. În: *Stat de drept românesc*, 2008, An.20(53), nr.1-2, p.183-198.
- PASCU, I., DOBRINOIU, V., HOTCA, M.-A. *Noul Cod penal comentat: Partea generală*. În 2 volume. Ed. a 2-a, rev. și adăug. București: Universul Juridic, 2014, vol.1, p.16-23.
- Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la 16 decembrie 1948 prin Rezoluția 217 A în cadrul celei de-a treia sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite.
http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf
- Arhiva Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. Decizia Colegiului penal lărgit din 18.03.2008. Dosarul nr.1re-137/08. www.csj.md
- ANTONIU, G. Observații critice cu privire la Noul Cod Penal. În: *Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu-Jiu. Seria Științe Juridice*, 2010, nr.2, p.7-18. <https://core.ac.uk/download/pdf/6325550.pdf> [Accesat: 12.03.2018]
- IFTIMEI, A. Contextul istoric al dezvoltării raporturilor dintre dreptul penal și legea fundamentală în România (Partea I). În: *Analele Științifice ale Universității „Al.I. Cuza” din Iași, Tomul LVIII, Științe Juridice*, 2012, nr.1.
- CURPAN, V.S. *Drept penal. Partea generală*. Ediția I. Băcău, 2008, p.9-11.

Date despre autor:

Drăgălin PĂDURE, doctorand, Școala doctorală *Științe Juridice*, Universitatea de Stat din Moldova; procuror, Procuratura mun. Chișinău. **E-mail:** padure.90@mail.ru

Prezentat la 12.04.2018